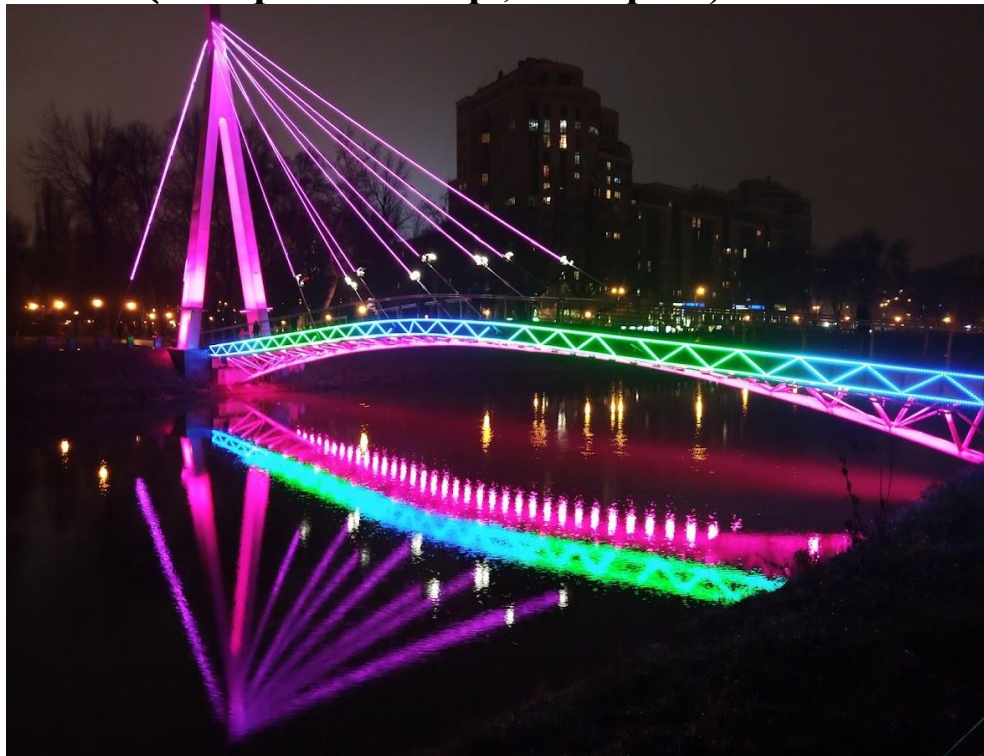

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН І ГЕОГРАФІЇ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД "ХАРКІВСЬКИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ"
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

**До 80-річчя від дня присвоєння
університету імені Г.С. Сковороди**

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

**Матеріали VIII Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
Харківського національного педагогічного університету імені
Г.С. Сковороди
(12 березня 2025 р., м. Харків)**

**Харків
2025**

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Кафедра суспільно-економічних дисциплін і географії
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Обласний комунальний заклад
«Харківський організаційно-методичний центр туризму»
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького**

**До 80-річчя від дня присвоєння
університету імені Г.С. Сковороди**

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

**Матеріали VIII Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
(12 березня 2025 р., м. Харків)**

Харків 2025

УДК: 338.48:911: 322: 314.1: 37:502:551:63: 504:379.852:811

Редакційна колегія:

О.О. Ніколаєнко – д.і.н, професор, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди; **Л.І. Полякова** – к.і.н., доцент, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького; **О.О. Зеленько** - к.е.н, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; **І.К. Нестерчук** - к.г.н., доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка; **С. В. Гришко** - к.г.н, доцент, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького; **П.І. Лоцман** – к.г.н, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; **Ю.І. Муромцева** – к.е.н., доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; **В.Д. Холодок** – к.наук з держ управління, ОКЗ "Харківський організаційно-методичний Центр Туризму"; **Т.Г. Гуцан** – к.п.н., доцент Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; **Т.С. Коптєва** – доктор філософії з природничих наук, доцент Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

Географія та туризм: Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (12 березня 2025 р., м. Харків) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2025. – 535 с.

У збірнику представлено матеріали, присвячені актуальним питанням сучасної географічної науки та туризмознавства.

Розглянуто освітні тенденції у галузях географії та туризму у світі й Україні, проблеми природничої географії, висвітлення реалізації Сталого розвитку в екологічній, економічній та соціальній сферах, розглянуто питання про стан і розвиток туризму в світі й Україні, перспективі післявоєнного відновлення і використання туристичних ресурсів, природної та культурно-історичної спадщини України.

Для викладачів, аспірантів, магістрів, студентів вищих навчальних закладів та інших зацікавлених осіб.

*Рекомендовано редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди
протокол № 3 від 19.03.2025*

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, галузевої термінології, наявність плагіату, імен власних та інших відомостей.

© Колектив авторів, 2025
© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2025

«ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВО»	
<i>Belevtsov A.</i> DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION SKILLS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	91
<i>Ковшара В. С.</i> РОЗВИТОК ІНШОМОВНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	97
<i>Rohalov A, Yemelyanova Ye.</i> NOWADAYS METHODS OF LEARNING PROFESSIONAL ENGLISH IN UKRAINIAN UNIVERSITIES	104
<i>Skrypnyk A.</i> PECULIARITIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO UKRAINIAN STUDENTS	110
<i>Radchenko Ye.</i> FOREIGN LANGUAGE AS AN ESSENTIAL TOOL FOR PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT	116
<i>Semenenko S.</i> EDUCATIONAL CONDITIONS FOR LEARNING OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGES IN UKRAINIAN UNIVERSITIES	122
Розділ 2. Природнича географія та науки про Землю	128
<i>Буднік С. В.</i> ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ГІДРОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК РІЧКИ РОСЬ	128
<i>Лужанська Т. Ю., Молнар-Бабіля Д. І., Лета В. В., П'ятка Н. С.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СВАЛЯВСЬКИХ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД ДЛЯ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ	132
<i>Рудакевич І. Р.</i> ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНИХ МІСТ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	142
<i>Коптєва Т. С.</i> КОЧУБІЙВСЬКИЙ РУДНИК ЯК СКЛАДОВА ПІДЗЕМНОГО ЯРУСУ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ КРИВОРІЗЬКОЇ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНОЇ СИСТЕМИ	146
<i>Мельничук О. В., Лоцман П. І.</i> ЕВОЛЮЦІЯ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ УКРАЇНИ: ВІД ДАВНІХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ	150
<i>Цапенко М. О., Непша О. В.</i> ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ КЛІМАТУ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ: НАСЛІДКИ ТА ЗАХОДИ АДАПТАЦІЇ	156
<i>Вінніченко О. М., Непша О. В.</i> АДАПТАЦІЯ ДО НАСЛІДКІВ ЗМІНИ КЛІМАТУ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ	160
<i>Малуєв М. М., Мешальніков І. О.</i> ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ОЗОНОВОГО ШАРУ	164
Розділ 3. Реалізація екологічної складової Сталого розвитку та подолання наслідків військових дій в Україні.	168
<i>Фесюк В. О., Мороз І. А., Павлов Н. А., Коваль О. В.</i> СПЕЦИФІКА ЕВТРОФІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ВОДОСХОВИЩАХ ТА МЕТОДИ ЗМЕНШЕННЯ ЇХ ІНТЕНСИВНОСТІ	168
<i>Фесюк В. О., Мороз І. А., Білецький Ю. В., Фір І.-З. Р.</i> ВОДНІ ОБ'ЄКТИ ТЕРИТОРІЙ СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	172
<i>Питуляк М. Р., Питуляк М. В.</i> ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ШЕПЕТІВСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	175
<i>Фесюк В. О., Мороз І. А., Білецький Ю. В., Унгер Я. В.</i> ЗЕЛЕНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ДОВКІЛЛЯ МІСТ	179

УДК 911.2

Іван Романович Рудакевич
к.геогр.наук, доцент кафедри географії України і туризму
Тернопільський національний педагогічний університет
імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНИХ МІСТ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

З давніх часів природні умови були чи не найважливішим фактором формування та планувального розвитку міст. При виборі місця стоянки чи постійного поселення насамперед враховувався доступ до води та особливості рельєфу, які забезпечували найкращий захист від природних стихій та нападів ворогів, а також можливість ведення землеробства. Наприклад, типовим місцем розташування поселень середнього етапу розвитку племен трипільської культури були підвищені плато біля річок та струмків [11].

Історико-географічні аспекти розвитку міських поселень Тернопільської області найширше висвітлені у фундаментальних виданнях довідкового характеру «Географія Тернопільської області» [1] та «Тернопільщина. Історія міст і сіл» [3]. Багато різних відомостей про історичний та просторовий розвиток історичних міст Тернопілля наведено у працях І. Дітчука, Т. Заставецького, О. Заставецької, І. Зуляка, В. Круля, В. Окаринського, І. Рудакевича, Л. Царика, О. Шаблія та інших науковців.

Метою даної публікації є розкриття впливу фізико-географічних чинників розвитку історичних міст Тернопільської області у контексті їх просторового розвитку.

Формування та розвиток історичних міст Тернопільської області значною мірою визначали фізико-географічні чинники, які впливали на вибір місця для поселення, характер забудови та соціально-економічний розвиток. Основними з них є рельєф, гідрографічна мережа, ґрунти, клімат, лісові ресурси, корисні копалини та природні кордони.

Більшість історичних міст Тернопільщини розташовані на Подільській височині, яка має хвилястий, пагорбистий рельєф, а у південній частині області сильно почленована глибокими долинами лівих приток Дністра. Такий рельєф був зручним для будівництва замків та заснування укріплених поселень. Розвиток таких історичних міст півночі області, як Кременець та Почаїв, обумовили низькогірні пасма Кременецьких гір та Вороняків. Міста-фортеці у південній частині Тернопілля були споруджені переважно на підвищеннях на берегах Дністровського каньйону.

У часи Середньовіччя складний рельєф мав вирішальне значення при заснуванні укріплених поселень, оскільки суттєво посилював їх оборонну здатність, створюючи додаткові природні бар'єри захисту від ворогів. Укріплені поселення (городища), які згодом перетворювалися у містечка та міста, часто засновували на високих пагорбах, що посилювало обороноздатність. Найбільш характерними місцями заснування таких поселень були мисоподібні плато, захищені з трьох боків природними бар'єрами – долиною річки чи струмка, водоймою або болотом. Доволі часто на краю такого мису, в найбільш захищеному і неприступному місці зводили замок, а з відкритої напільної сторони поступово розросталося місто (Золотий Потік, Скала-Подільська, Скалат). В багатьох випадках замок височів на високій горі над містом, котре розвивалося окремо у низині або долині річки (Бучач, Кременець, Тереховля). Чимало є і таких містобудівних ситуацій, де і замок, і місто розташовані в оточеній пагорбами низині (Бережани, Залізці, Чортків).

Прикладами історичних міст, де складний рельєф відіграє особливо велику роль у видовому сприйнятті міських панорам та виступає важливим естетичним фактором, є Бережани, Бучач, Кременець, Почаїв, Тереховля, Чортків. Складні природні ландшафти цих місць не лише обумовили специфічну конфігурацію вуличних мереж та містобудівної структури, а й завдяки своїй естетичній цінності зробили їх популярними туристичними локаціями.

Річки та струмки відігравали ключову роль у забезпеченні давніх міст та містечок водою для побутових потреб, сільського господарства та для оборони. Поселення часто виникали на берегах річок, де можна було використовувати воду для зрошення та млинів.

В окремих місцях природні болота та штучні ставки використовувалися для оборони та рибальства. Водні ресурси також забезпечували природні бар'єри, що ускладнювало доступ до поселень під час нападів. Прикладами поселень із важливим оборонним та господарським значенням штучних водойм є Тернопіль, Залізці, Збараж, Бережани, Підгайці, Копичинці.

Якщо в Середньовіччя і ранній Новий час складний рельєф відігравав дуже істотну роль як оборонний елемент, то починаючи із XVIII ст., коли завершилася епоха набігів кочовиків та суттєво змінилася оборонна стратегія і мистецтво фортифікації, міста активніше розвивалися на відкритих просторах та у долинах великих річок, котрі були природними транспортними шляхами і сприяли розвитку торгівлі та сільського господарства. Приклад – місто Заліщики, що виникло у XIV ст. як невелике село, однак розвинулося у XVII–XVIII ст. як значний торговий осередок саме завдяки розташуванню на перехресті торгових шляхів та переправі зі значною водною артерією – річкою Дністер. Річки Дністер, Збруч, Серет (частково) у давніші часи були теж важливими транспортними шляхами для місцевого населення.

Помірно-континентальний клімат Тернопільщини з неспекотним літом, помірною зимою та достатньою кількістю опадів створював оптимальні умови для розвитку сільського господарства та скотарства, що в свою чергу впливало на зростання і розвиток населених пунктів. Саме тому територія сучасної Тернопільської області була освоєна ще з часів кам'яного віку, а в часи поширення трипільської культури (бл. 5400–2750 до н. е.) вже мала доволі густу мережу постійних поселень. Найбільше поселень трипільців виявлено у південній частині Тернопільської області, на надзаплавних терасах Дністра та його лівих приток – Золотої Липи, Стрипи, Серету, Збруча, де клімат тепліший

та м'якший, ніж у центральній частині області – так званому Холодному Поділлі.

Суттєво впливали на формування та розвиток історичних населених місць Тернопільщини і природні ресурси: ґрунти, ліси, корисні копалини.

Наявність родючих ґрунтів, зокрема чорноземів і сірих лісових ґрунтів, сприяла розвитку землеробства, що було важливим фактором формування і розширення поселень. Сільське господарство традиційно було основою економіки більшості історичних населених місць Тернопільщини.

Ліси забезпечували місцеве населення будівельними матеріалами та паливом. Вони виконували функцію природних кордонів, які суттєво уповільнювали просування ворожих армій.

Наявність значної кількості деревини впливала на характер оборонної та житлової архітектури. Навіть незважаючи на розвиток військової справи та витіснення дерева каменем при спорудженні фортець та міських укріплень, деревина завжди залишалася важливим будівельним матеріалом і у фортифікаційній справі. Згідно з численними історичними джерелами XVI–XVII ст., чимало замків та міст того часу мали фортифікації у вигляді валів та дерев'яних палісадів.

Наявність вапняків, пісковиків та інших будівельних матеріалів сприяла будівництву більш надійних та довговічних кам'яних споруд – житлових та громадських будівель, замків, храмів, міських оборонних мурів. Більшість давніх фортифікаційних споруд і старих кварталів міст на Тернопіллі були збудовані з місцевої будівельної сировини. Для південної частини регіону таким матеріалом були червоні девонські пісковики (замки у Бучачі, Червоногороді, Золотому Потоці), а в центральній частині – місцеві тверді вапняки та пісковики (Тернопіль, Теремовля, Скалат, Збараж). Наприкінці XIX ст. навіть знамениті залізничні мости-віадуки в околицях Тернополя та Теремовлі були збудовані з місцевих пісковиків і вапна.

Фізико-географічні чинники розвитку відігравали важливу роль у

розміщенні та розвитку історичних міст на території сучасної Тернопільської області. Серед них найбільше впливали рельєф і гідрографічна мережа, які визначали розташування фортифікаційних споруд і міську забудову. Важливими факторами були також наявність лісів і будівельних матеріалів.

Література

1. Географія Тернопільської області : монографія : в 2-х т. Т. 1. Природні умови та ресурси. 2-е вид., перероблене і доповнене. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка : Осадца Ю. В., 2020. 520 с.
2. Гусев С. О. Трипільська культура Середнього Побужжя. Вінниця : Антекс–УЛТД, 1995. 304 с.
3. Тернопільщина. Історія міст і сіл: у 3-х томах. Том 1. Тернопіль: ТзОВ "Терно-граф", 2014. 668 с.

УДК 911.3

*Коптєва Тетяна Сергіївна,
доктор філософії з галузі знань 10 Природничі науки
спеціальності 103 Науки про Землю,
доцент кафедри суспільно - економічних дисциплін і географії,
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С.Сковороди, м. Харків.*

КОЧУБІВСЬКИЙ РУДНИК ЯК СКЛАДОВА ПІДЗЕМНОГО ЯРУСУ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ КРИВОРІЗЬКОЇ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНОЇ СИСТЕМИ

Підземний ярус гірничопромислових ландшафтів Криворізької ландшафтно технічної системи функціонує понад 150 років на території Кривого Рогу. Гірничопромислові ландшафти за класифікацією поділяються на кар'єрно-відвальні та шахтні ландшафтні комплекси, кар'єрно-відвальні комплекси представлені кар'єром і відвалом, які співвідносяться між собою неоднаково. Шахтний тип гірничопромислових ландшафтів утворився в результаті закритої розробки родовищ залізної руди і поділяється на дві